

Geigner silhouettjei 1820-ból. Özv. gr. Szögyény-Marich Ferencné tulajdona.

Silhouettes de l'année 1820.

— elvben —, akik egyszerűen egy új, de a régít híven követő biedermeier formáit próbálgatják. Nem mintha igazuk volna; nem mintha nem látnók tisztán e kor tömérdek tévedését. Hanem, mert a szerves stílusfejlődést csakugyan körülbelül a biedermeier után szakította meg — legalább magyar és német földön — a múlt század közepének romantikája és az első igazi bútorgyárakkal természetszerűen kapcsolatos teljes eltévelyedés.

Kétségtelen, hogy Kozma sem idegenkedik az egyszerűsített, klasszikus ízü empire bizonyos igen jól bevált ötleteitől. S ő ama művészek közül való, akik hivatottnak látszanak a stílusfejlesztés, a jó múlthoz kapcsolódó, a kívánatos jövőre reményt adó formanyelv-kidolgozás nagy munkájára. A ví-

ziók egykori embere ma a megtettesült szigorúság és diszciplína. Nemrégén egyetlen lapon egész világot befoglaló álmokat írt, ma szinte elfeledtetni igyekezik velünk, hogy a tervező művész a rajz segítségére szorul, hogy a gondolatait a műhellyel közölje.

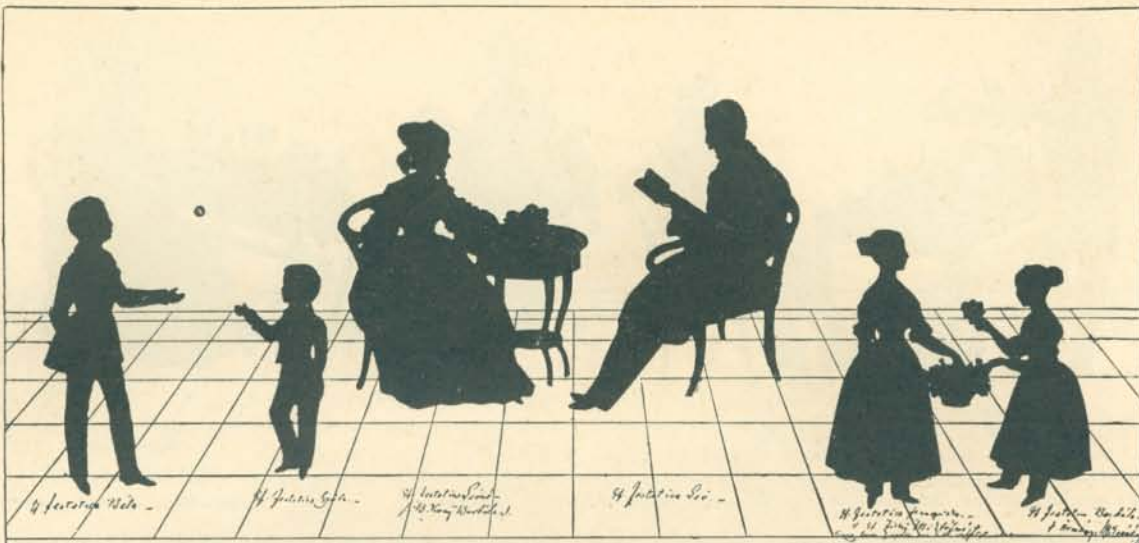
Mégis, ez az ábrázolás teszi lehetővé, hogy a tervező valóban téralkotó, egész interiőt átfogó művész legyen s ne csupán egy-egy részlet mestere. Művészetének és művészi elméletének olyan pontja ez, amely — mint bevezetésképpen céloztunk rá — megérdemli a terjedelmesebb kitérést s a vitát is, egy későbbi időben. Ezúttal vegyük, fogadjuk, ahogyan élénk teszi új munkáit: izmosan, frissen, meglepetések gyanánt, készen s megismételi újabb meglepetések ígéreteivel.

NÁDAI PÁL: SILHOUETTEK.

z amatőrök lakása falain, az elsuhant korok imádóinak ablaktábláin egyre gyakrabban jelentkezik egy régi kedves művészet gyermeke: a silhouette. Fekete fürtös fejek, nemes arcélek, imádandó orrocskák a fehér papiroson, elefántcsonton vagy pergamenen úgy köszön-tenek, mint ollóval vágott lovagi hőstettek nagyanyáink idejéből. És csak természetes, hogy a mai ízlésnek, mely a művészet nagy erőfeszítéseivel szemben kissé hitelessen, kedveteliek e játékos képecskékben, melyeknek hervadt illata ifjukorának finom élményeibe ringatja vissza. Csak mostanában jelent meg egy

Gugitz nevű bécsi amatőr kiadásában isten tudja hányadik csoportja ódon bécsi silhouetteképeknek, költőknek, akik wertheri panaszokat zengtek, grófnőknek és utcai cipőkereskedőknek, a nagyszerű Mária Lujzának, Napoleon irigyelt hitvesének és színésznőknek meg szerelmi kalandoroknak ollóval kivágottnak, majd rézbe maratott és egypár barátunknak dedikált arcképe. Egy meglevencedett biedermeier-szalón azokból a bécsi jozefinus és Ferenc-korabeli időkből, melyek a lírai szelídséggel, jósággal, kémkedéssel, félelemmel, pletykákkal és akasztófákkal voltak tele és amelyekben sehol sem lógott a falon, mégis odavetődött mindenüvé árnyék gyanánt a finom korzikai fej, cserkoszorúval körüluffatva. A mai szemlélő számára így ezek az árnyképek egygyé olvadtak a tizenhétedik

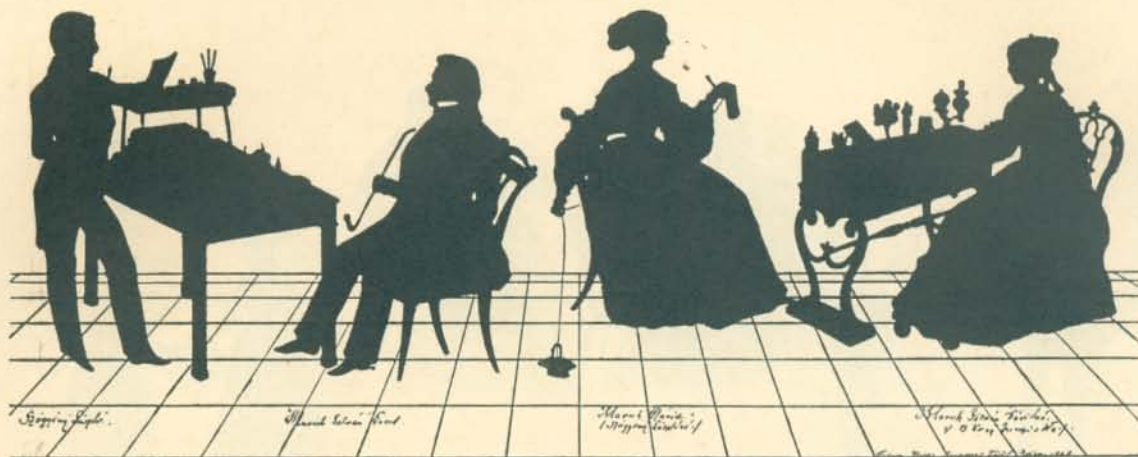
Geigner silhouettjei 1820-ból. Özv. gr. Szögyény-Marich Ferencné tulajdona.

Silhouettes de l'année 1820.

századvég képzetével, a weimari hangulatokkal, a bölc és nemes Frau Rath-tal, esetleg a mult század elejének amaz időivel, amikor Oberon és Titánia szerelmének tündérvilágát volt szokás cukorpapírosból kivágva két beölmözött ablaktábla közé préselni. Holott valóságban ez a kor nem szülte, csak becázte e művészetet, mert a természetében volt, hogy becázzen, pepceseljen, játszadozzék. Ahhoz, hogy egy ilyen raffinátlanul egyszerű, szinte vakmerően szűkszavú művészet nyelve létrejöjjön, ősbibb, erőteljesebb korokra volt szükség, oly nemzetekre, melyeknek művészi készsége egyetlen vonal kanyarulatába, egyetlen folt összefoglaló erejébe egész mondanivalóját bele tudja vinni. Ősi, naív áhitat kellett ahhoz, hogy az, ami a grafikusnál rendszeren csak eszköz: a fehér papíros és a fekete tusfolt, az itt végeredményben céllá válják. Át kellett hatva lenni, szinte a priori feltéve kellett lenni avval a misztikus meggyőződéssel, hogy aminek csak a világon színe, illata, formája van, a lélekben mind egy síkra vetődik és az imádott nő arca, a büszke hattyú, a virágzó mandolafa legbelső éntünkben mind, mind csak elsuhanó árnyék e szegény földön. Az első silhouette nyilván egy ilyen mély életmegismerés finom zenéjeként támadt és ebből meg is sejtet valamit az a régi legenda, mely görög művész javára írja a silhouette feltalálását. Azt mondja ez a hagyomány, hogy egy Dibutades nevű ember leánya írta volna távozó kedvese körvonalait a fehér falra, mikor az árnyék még ott remegett utána. Az a mély bánat, mely ebben a kedves hitben szunnyad, még úgy is megszépíti a silhouette ősiségét, ha tudjuk, hogy az árnyképek és általában az árnyékjátékok szokása egyiptomi és kínai vallásos rítusba nyúlik bele, és legalább

is olyan régi, mint maga az a szokás, hogy miniatűrképeken ábrázolják egy-egy kedves személy arcvonásait.

Akár így, akár úgy, bizonyos, hogy egy olyan korra volt szükség e szokás nagyra nevelésére, mely a lélek intim kifejezéséhez közel áll, mely szereti a finom hajlásokat, a lány bensőséget, mely a nagy affektusokból született művészetet csendesesen átveszi és elterjeszti, mert kényelmes, jó és olcsó. Egy kicsit talán az antik reliefek iránt való érzék és az antik vázák divatja, egy kicsit a sèvres-i chinoiseriek szeretete is öregbítette a silhouette népszerűségét a rokokó századában, de bizonyos, hogy a legjobb ajánlólevél mégis az volt a számára, hogy olcsó. Az embernek nem kellett napokig ülnie, felesleges öltözködéseket, mosdásokat végeznie, akármelyik vándor-művész öt perc alatt kivágta a nagyasszonyt két rézgarasért. Volt e művészek közt, aki mindenféle hókuszpokuszokat is csinált a dologhoz, hogy karosszékbe ültette a kivágandót, amelynek támláján fejéigazító pálca volt, azután olajos fehér papírost tartott az arca elé, gyertyával kereste az árnyéket és úgy vágta ki, már majdnem annyi ceremóniát csinált, mint később a híres gyógyszeres festő: Daguerre. De a legtöbbje egyszerű és kerestetlen volt e kóklereknek, aki egy perc alatt még az asztal alatt is kivágta a sörivó svalizsér profilját, hogy a menyasszonya azután egy életen át porcellángombon hordja a nyakában. E művészek közt sem a legjelesebb, nem is a legnépszerűbb volt a francia Etienne de Silhouette, akiről érthetetlen okból elnevezték azt a sportot, hogy az ember a kastélya falain megrögzíti a vendégei árnyképét, aztán mikor már elég ügyes ebben a műkedvelésben, elmegy vele pénzt keresni. Bizony nem ő volt a leg-

Geigner silhouettje 1820-ból. Özv. gr. Szögyény-Marich Ferencné tulajdona.

Silhouettes de l'année 1820.

keresettebb művész ebben a genre-ben, hanem a nagy angol Auguste Edouart, aki két világ-részben kivágott minden számottevő embert és pedig olyan tökéletes portréhűséggel, hogy azt mondták „dupla hasonlatosságot hoz ki az ollójával“. El is bizakodott eléggé, amiért 1835-ben kiadott albumában két királyi családnak, a franciának és az angolnak, csaknem minden tagja ott figurál, és ki tudja még hány más magas személyült volna neki mell- vagy térdképet, ha egy viharos tengeri úton, mikor éppen Amerikából sietett haza az akkori Boldini, hajótörés következtében végképp búcsút nem mond az árnyékvilágnak. Akkor azonban már közkincese volt a világnak ez az ábrázoló művészet és talán sehol sem terjedt el olyan mértékben, mint az olcsóságok iránt már akkor is legfogékonyabb Németországban.

Ama sok szép silhouettkép tanuskodik erről, amelyek Leisching, Pazaurek és mások kiadványaiban megjelentek, és ama néhány száz-ezer, amelyek sehol sem jelentek meg, de múzeumok falán, porlepett levelek között és nehéz diófaágyak felett még ott találhatók. Azt mondják: a Lavater tanainak elterjedése is kedvezett e divatnak Németországban, ahol a weimari minisztertől a brünni szatócsig mindenki igyekezett kiolvasni az arcból, a koponyahajlásból a jellemet. Bizonyos, hogy Goethe szenvedélyesen szereti a silhoueteket gyűjteni is, csinálni is és ez a szenvedélye nemcsak Lavaterrel meg Zürich minisz-

terrel fűzi össze, hanem a kissé távoleső hamburgi festővel és romantikussal Ph. O. Rungeval is, ki mindenki jellemét szívesen boncolta Lavaterrel együtt, csak az édesanyja silhouettejéből nem engedett jósolni...

Ebben az időben, körülbelül a század fordulóján volt a silhouette-művészet népszerűsége zenitjén. Hány album, gyűjtemény, kiskaté jelenik meg ez időtájt a silhouette-kivágás művészetéről! De messze kivilágít az irodalomból egy vastag főlíás, mely Lipcsében jelent meg 1779-ben Römheldnél és amely úgy beszél a silhouetteről, mint komoly és mély tudományról. És silhouettek árnyékába burkolódzott az egész világ. Silhouettek lógtak a szobák falán, az óraláncra vagy a számlapra, silhouettek kacérkodtak a teáscsészéken, az ivópoháron és az előkelőbb levesestálakon. Kivált a nászajándékol szolgáló serviceken csakúgy ontotta a fekete, színes vagy aranyos arcképeket a bécsi és a sèvres-i gyár. Nem lehet mondani, hogy ezek mindig a művészi tökéletesség és az égetés tisztaságának mintaképei voltak. A divatnak,

alojalításnak többszava volt ebben, mint a művészetnek. A haldokló Mária Terézia gyermekeitől körülveve, a rettenetes Mirabeau, a szellemes Byron feje, II. Frigyes Vilmos, amint két gyermekével sétál a kertben, — a vérszagtól a családi idillig minden megvan százötven év történetéből papiroson, üvegen, findzsában és elefántcsonton. Még a legappartabbnak a művészet az üvegen hat,

Geigner silhouetteje 1820-ból. Özv. gr. Szögyény-Marich Ferencné tulajdona.

Gr. Niczky Györgyné
1780—1828.
Gonord silhouetteje.

amikor üvegporhárbá edzették egy fej vagy kastély silhouettejét s azután újabb üvegréteggel vonták be. Ezt az eljárást — eglomisének nevezik a Glomis nevű feltalálója után — még ma is üzik némelyik üvegyárban. De vannak artisztikus elfinomodásai is ennek a műfajnak és az ecsettel való retussírozás egyre jobban beleszól az olló meg a rézlemez művészetébe. Ha a fentebb említett biedermeier silhouettemetszet-gyűjteményben figyelmesen

nézzük meg egy-egy női fej konturjait, a csipkének, hajnak, dessousknak finom fodrait, egy filigrán művészet aprólékosságára bukkanunk. A szomorú és érdekes Baumberg Gabriella feje szinte átszellemül ettől, a szép orosz hercegnőnek, Alexandra Pavlovnának, József főherceg hitvesének a tömört hajkoronája, puha, asszonyos keble mintha a gyász fátyolain át szövődne. Olykor valóban lírikusok ezek az egyszerű és névtelen mesterek, vallo-mások, lelki szubtilitások rezdülnek vele az ollójukkal... A múlt századiak közt a legkülönbek közül való a bécsi Franz X., Geiger és a német Konewka Pál; utóbbinak Faust-illusztrációiban, Szentivánéji álmokképeiben csodás finomságok lappanganak, melyek egész a látomás erejével hatnak, amikor halálos ágyán megcsinálja a híres német dal silhouette-képét: „Oh Strassburg, du wunderschöne Stadt“.

És ha e történeli művészet nagy százada elmult is, divatja még ma sem csitult el végleg. Mint egy régi szép világ daltöredékeit, úgy hordják ma emlékét az éjszakai élet nagyvárosi lázárjai, szegény, ügyefogyott árnyképvágók, képeslapok illusztrálói. És még egy helyen kapott menedéket, a gyermekszobában, ahol minden hősköltészet megértőre talál. Ma már nemcsak öreg dajkák, óvónők jóvoltából él itt

ez az ügyesség, hanem az iskolai művészi nevelés, a megfigyelés és formakifejezés ötletes eszköze is lett a színes papíros meg az olló. Hány szép meséskönyv forog a gyermekek kezén, melyekben olyan művészek, mint az angol Phil. May, a német Dieffenbach, a francia Walloton és az osztrák Kolo Moser szórakoztatják őket egy tündérvilág ködképeivel. Ők az igazi méltatói az ilyen művészi delikatesszeknek és talán az ő kedvükért fog feltámadni az árnyékjátékok finom poézise is. Az a kedves és naív játék a fehér vászon mögött mozgó babákkal, melyet Buddha papjai találtak ki és Henri Rivière próbált elfogadtatni a francia kabaré-publikummal a Marche à l'Etoile-ban, meg az Enfant prodigue-ben, visszajön-e még, mint kultusz vagy mint megértők finom élvezete? És felharsan-e még a selyemkárpit előtt, mint egykor a versaillesi kerti játékok éjjelén, Seraphim bohókás prologusa:

„Venez garçons, venez filletes
Voir Momus à la silhouette!“

Alexandra Pavlovna.
1785—1801.
József nádor felesége.
Deiwei silhouetteje.

